

Sprawozdanie ze szkolenia z prawa autorskiego i wolnych licencji dla organizacji pozarządowych zorganizowanego przez Centrum Cyfrowe Projekt: Polska, które odbyło się dnia 14 grudnia 2012 r w Warszawie, w siedzibie Centrum Cyfrowego przy ul. Andersa 29.

Szkolenie to, zostało zrealizowane jako pierwsze z wielu, w ramach projektu „Otwarte NGO”, skierowanego do wszystkich organizacji publicznych i społecznych, które w swojej codziennej działalności pragną lub powinny wdrażać zasadę otwartości. Grupa uczestników pierwszego szkolenia liczyła ok. 30 osób, pracowników organizacji pozarządowych, instytucji oraz bibliotek. Bibliotekę Fundacji Kolegium Europejskie reprezentowali: Katarzyna Dudek i Paweł Mielczarek.

Całodzienne szkolenie zostało przygotowane przez organizatorów w formie bloku wykładowo-warsztatowego, z przerwą na obiad. Prowadzący: Katarzyna Sawko, Kamil Śliwowski oraz Katarzyna Rybicka, która wspierała trenerów radą w kwestiach prawnych. Kamil Śliwowski jako pierwszy poprowadził wykład z podstaw prawa autorskiego i licencji Creative Commons.

Prawo autorskie (ang. copyright, symbol: ©) to pojęcie prawnicze oznaczające ogół praw przysługujących autorowi utworu albo normy prawne upoważniające autora do decydowania o użytkowaniu dzieła i czerpaniu z niego korzyści finansowej. W Polsce zagadnienie prawa autorskiego reguluje ustawa z dnia 4 lutego 1994 o prawie autorskim i prawach pokrewnych z późn. zm., która wyróżnia: autorskie prawa osobiste oraz autorskie prawa majątkowe. Autorskie prawa osobiste obejmują przede wszystkim prawo autora do wiązania z dziełem jego nazwiska. Prawo to nigdy nie wygasa i jest, z natury rzeczy, niezbywalne, nie można się go zrzec ani przenieść na inną osobę. W ramach ochrony dóbr osobistych autor ma prawo do przedstawiania utworu pod pseudonimem lub anonimowo. Autorskie prawa majątkowe, to monopol praw majątkowych na rzecz autora utworu (albo w określonych przypadkach wydawcy lub producenta). Zasadą w prawie autorskim jest, iż z utworu może korzystać lub nim rozporządzać tylko osoba uprawniona. Najczęściej będzie to sam twórca lub osoba, która nabyła określone prawa majątkowe, lub na rzecz której ustanowiona została licencja. Autorskie prawa majątkowe trwają:

- przez cały czas życia twórcy i 70 lat po jego śmierci;
- jeżeli twórca nie jest znany - 70 lat od daty pierwszego rozpowszechnienia utworu.

70 lat po śmierci twórcy oznacza, że prawa autorskie są w rzeczywistości wieczne - pod koniec życia będziemy mieli dostęp do twórczości tylko tych ludzi, którzy zmarli przed naszymi narodzinami.

Podmiotem prawa autorskiego jest twórca utworu lub pracodawca autora utworu. Przedmiotem prawa autorskiego z kolei, jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór). Wyjątki: znaki i symbole państwowe, dokumenty i materiały urzędowe, proste informacje prasowe. Utwór może być zależny lub inspirowany: u. zależny tworzy także swoje prawa (tłumaczenie, przeróbka, adaptacja), z kolei u. inspirowany nie uważany za zależny. Nośnik nie jest utworem. Prowadzący zwrócił uwagę na tzw. prawo cytatu: cytat musi być rozpoznawalny, wyraźnie oznaczony co do autorstwa i źródła, służy wyjaśnieniu, nauczaniu – pełni funkcję pomocniczą – ma służyć uzupełnieniu, wzbogaceniu. Nie jest określona wielkość cytatu.

Istnieją dwa rodzaje umów – przeniesienie praw (dziedziczenie, umowa o pracę, umowa o dzieło z przeniesieniem praw) oraz licencja (umowa o korzystanie z utworu). W wypadku tej ostatniej ważny jest zasięg: licencja wyłączna (udzielona 1 osobie/instytucji) i niewyłączna (udzielna wszystkim na takich samych warunkach). Umowa powinna obejmować wyraźnie wymienione pola eksploatacji. Korzystanie

z pojedynczych egzemplarzy utworów jest uważane za dozwolony użytek osobisty (np. do własnego użytku można skserować całą książkę lub zrobić kopię płyty – wyjątek stanowią programy komputerowe). Na tzw. dozwolony użytek instytucjonalny – mogą powoływać się biblioteki oraz archiwa, które stanowią system zamknięty (def. „końcówki systemu”). Szkoły korzystają z tzw. dozwolonego użytku edukacyjnego (art. 23 Ustawy o prawie autorskim określa, co to jest szkoła).

Dostępność w sieci nie oznacza dostępności prawnej (ta ostatnia jest gwarancją otwartości w przeciwieństwie do pierwszej, która jest jedynie techniczna). Otwartość prawna publikacji jest stopniowalna, publikacja może być mniej lub bardziej otwarta ze względu na sposób jej udostępnienia i warunki prawne, na jakich została udostępniona. 4 stopnie otwartości:

1. wszystkie prawa zastrzeżone + limity dostępu – logowanie, rejestracja, wniesione opłaty (publikacja zamknięta – tradycyjna: płatny druk lub elektroniczna objęta kontrolą dostępu do treści);
2. OA : wolny dostęp, ale wszystkie prawa nadal zastrzeżone (publikacja dostępna na stronie internetowej bez kontroli dostępu, na zasadzie „pełne prawa zastrzeżone”);
3. otwarte licencje (z warunkami NC i analogicznymi) – publikacja częściowo otwarta, dostępna bezpłatnie z możliwością ponownego wykorzystania ale ograniczona, np. wyłącznie do niekomercyjnego użytku);
4. domena publiczna i wolne licencje (CC BY, CC BY-SA i kompatybilne) – pełna otwartość/wolna publikacja.

Podstawowe warunki licencji to:

- uznanie autorstwa;
- użycie niekomercyjne;
- na tych samych warunkach,
- bez utworów zależnych.

Najczęściej stosowanymi rodzajami licencji są licencje Creative Commons (Creative Commons to amerykańska fundacja, która opracowała teksty licencji do publicznego użytku, w różnym stopniu znoszące ograniczenia prawno-autorskie):

- Creative Commons-Uznanie Autorstwa-Na tych samych warunkach (CC-BY-SA)
- Creative Commons-Uznanie Autorstwa (CC-BY)

Creative Commons stara się zachować równowagę pomiędzy standaryzacją licencji a swobodą wyboru twórcy, publikując kilka wzorców skutkujących różnymi zakresami uprawnień użytkownika. Najbardziej liberalna licencja CC-BY pozwala korzystać z utworu i jego opracowań w zasadzie bez żadnych ograniczeń (poza obowiązkiem przekazywania pewnych informacji o autorstwie, źródle i samej licencji). Na drugim biegunie plasuje się licencja CC-BY-NC-ND, na mocy której użytkownik może czynić niewiele więcej niż wynika to z domyślnych przepisów o dozwolonym użytku. Pomiędzy tymi dwiema licencjami znajdują się pozostałe 4 wzorce licencji Creative Commons (razem jest ich 6). Każdy wzorzec to jedna możliwa kombinacja zestawów postanowień ujętych w tzw. atrybuty licencji. Ponieważ każda licencja CC zawiera atrybut BY, a atrybuty SA i ND wykluczają się nawzajem, do wyboru twórcy pozostaje 6 wzorów: CC-BY, CC-BY-SA, CC-BY-NC, CCBY-NC-SA, CC-BY-ND, CC-BY-NC-ND. Co istotne, nie wszystkie 6 wzorów może zostać nazwane „wolnymi licencjami”. Jedynie licencje CC –BY oraz CC-BY-SA dają użytkownikowi zakres uprawnień wystarczający do takiego określenia. Pozostałe wzory zakazują albo korzystania komercyjnego (NC), albo korzystania z opracowań (ND).

Przed przerwą obiadową szkoleniowcy przeprowadzili krótkie ćwiczenie z wyboru licencji: rozdali kilka przykładowych wydruków informacji dot. hasła z Wikipedii, strony internetowej fundacji, linii lotniczych, filmu, do których uczestnicy szkolenia, podzieleni na grupy, mieli przyporządkować właściwy zakres uprawnień pomocny w określeniu danej licencji (oznakowanie licencji).

Druga część warsztatu, poprowadzona przez Katarzynę Sawko, poświęcona była tworzeniu procedury otwierania zasobów w organizacji/institucji na przykładzie m.in. Fundacji ORANGE (<http://www.fundacja.orange.pl/index.php>) oraz OtwarteNGO (<http://otwartengo.pl/>).

„Otwarta organizacja” - co to znaczy? Otwartość sprzyja budowaniu współpracy i wymianie wiedzy w ramach organizacji trzeciego sektora i pozwala zwiększyć efektywność wydatkowania ich środków przez rozszerzenie kręgu beneficjentów i wydłużenie pozytywnego okresu oddziaływania projektu już po jego zakończeniu. Z kolei, otwartość zasobów jest gwarancją transparentności działań, przyspiesza proces wdrażania i aktualizowania wiedzy i zapobiega dublowaniu raz już osiągniętych wyników. Jak zapewnić otwartość zasobów? Podstawą są przede wszystkim tzw. wolne licencje zezwalające na swobodne wykorzystywanie, poprawianie, dostosowywanie, powielanie i rozpowszechnianie utworów. Ich zastosowanie jest proste i nie wymaga wiedzy prawniczej. Standardem stosowanym przez liczne organizacje społeczne są 2 wolne licencje Creative Commons: CC BY oraz CC BY-SA. Co do zakresu otwartego publikowania wytyczną jest Budapesztańska Deklaracja Otwartego Dostępu z 2002 r. w odniesieniu do publikacji naukowych, ale odnosząca się także do innych typów zasobów (<http://www.opensocietyfoundations.org/openaccess/read>).

Prowadzący zaprezentowali wspólnie **NGOtekę** - bibliotekę publikacji organizacji pozarządowych i repozytorium dokumentów, z których można swobodnie korzystać (<http://ngoteka.pl/>) oraz **Bazę otwartych organizacji** (w tym momencie ponad 40), które zajmują się danymi, otwartymi zasobami, wolnym i otwartym oprogramowaniem, uwzględniając otwartość w różnych obszarach swojej działalności (<http://otwartengo.pl/otwarte-organizacje/>). A także:

<http://otwartengo.pl/> - projekt skierowany jest do wszystkich organizacji publicznych i społecznych, które w swojej codziennej działalności pragną wdrażać zasadę otwartości. to również lista organizacji, które w różnych obszarach swojej działalności już uwzględniają otwartość;

<http://conasuwier.pl> - informacyjny serwis o prawie autorskim;

<http://otwartezasoby.pl> - portal, który w jednym miejscu zbiera otwarte, legalnie dostępne dla użytkownika treści.

Ostatnia godzina szkolenia poświęcona była pracy w grupach nad zadaniem przez prowadzących konkretnym tematem/problemem, do którego należało dobrać (i uzasadnić wybór) rodzaj wykorzystywanej, na poszczególnych etapach, licencji CC. Na zakończenie całodziennego szkolenia, wszyscy uczestnicy otrzymali materiały dydaktyczne promujące zasadę otwartości dla organizacji pozarządowych.

Szkolenie to umożliwiło pracownikom Biblioteki Kolegium Europejskiego zdobycie wiedzy na temat prawa autorskiego, wolnego licencjonowania i udostępniania zasobów w Sieci, a także jak szerzyć i wdrażać tzw. otwarte rozwiązania w swoich projektach i instytucjach. Przybliżyło również uczestnikom samo zagadnienie licencji Creative Commons oraz kwestię publikowania materiałów wykorzystując wolne licencje. Ponadto, nauczyło jak korzystać z treści dostępnych w Internecie na tzw. wolnych licencjach a także obsługiwać otwarte repozytorium – na przykładzie NGOteki.

Na podst. materiałów ze szkolenia, oprac. Katarzyna Dudek